

18. századi jezsuita források a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban

Lakatos Andor levéltárvezető előadása
jezsuita forrásfeltáró műhelykonferencián,
Budapest, Párbeszéd Háza, 2023.04.21.

inestabile decedendum P. Posidonium
marum Normalium ei Capta, que
Professores, et eorum obedientiam
diocesis ad domum vestra eorum pau
ala Sed, his res non visissentibus
deops tota ad pias Fundationes
ius interceptis et hirtura diocesis
impediatur, eadem sua Ecclesia
socio, et localibus Capellanis impo

WFL I. 1a.
294. NO.
ORDINES RELIGIOSI
Jesuitarum

1699 - 1788

0,05 fm

Az alaphelyzetről

Intézményes jezsuita jelenlét híján a források mennyisége csekély, nagyjából három részre oszthatók:

- 1773 előtt mindössze 8 ügyirat – kapcsolatfelvételek komolyabb intézmény-alapítási kísérletek és eredmények nélkül
- 1773-1788 között „maroknyi” – központi kormányzervek és az érsekség levelezése, főként nyugdíj-ügyekben
- Gyűjteményes, főként Nagyváradról elhozott jezsuita dokumentumok, az első részhez hasonló, csekély terjedelemben

inestab. de reddendum. P. Posidonium
marum Normalium in Capta, que
Professores, et eorum obedientiam
diocesis ad domum vestra eorum pau
ala Sed. his res non viissentibus
deogo tota ad pias Fundationes
ius interceptis et hirtina diocesis
apud abbatem, eorum sua Ecclesia
socio, et localibus Capellanis impo

WFL I. 1a.

294. NO.

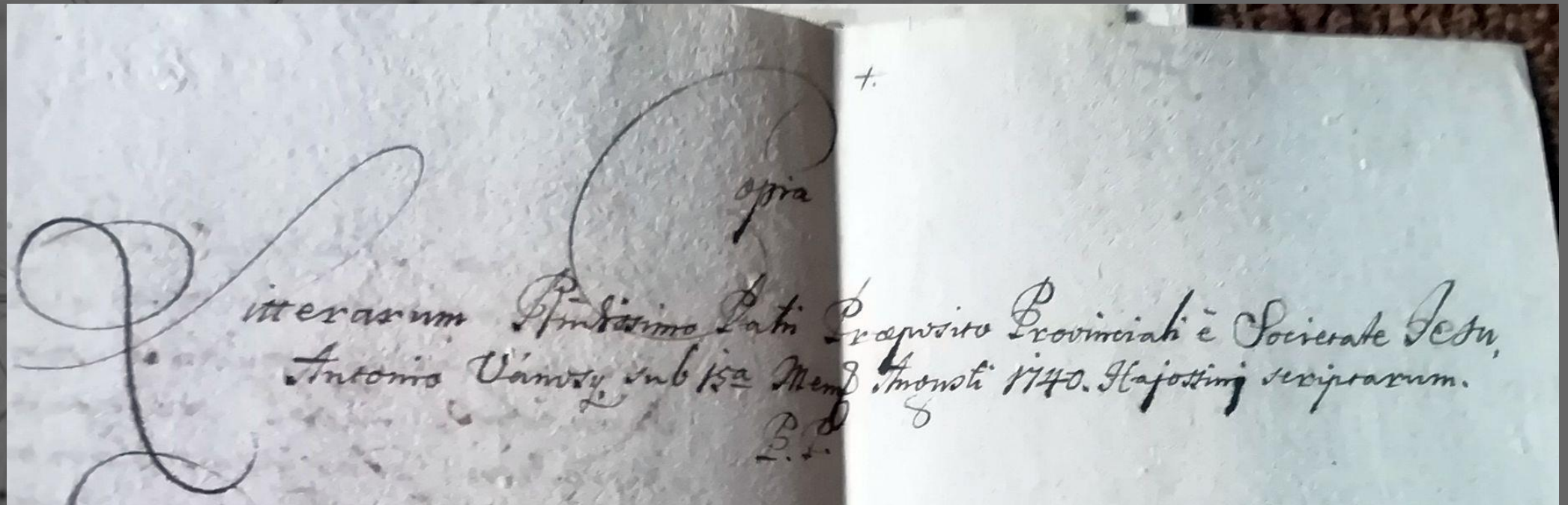
ORDINES RELIGIOSI

Jesuitarum

1699 - 1788

0,05 fm

1773 előtti életjelek – minden kezdet nehéz...

Patachich Gábor érsek levelei a jezsuita provinciálishoz és erdélyi jezsuitákhoz 1740-ben – folytatás nélkül marad...

1773 előtti életjelek – Péterváradról áthajózva...

Levélváltás a péterváradi jezsuita misszió ügyében,
1735-ben – kikötő- és kereskedőház szenteléséhez
kérték engedélyt Futakon...

Reverendissime & Excellentissime
Domine, Dne Gratiose.

Tametsi nesciam, quo Jure Pater Superior
Missionis petro-Varadinensis pretendat ad
se spectare Benedictionem Domus Navalis ad
Ripam Danubii et Domus Annonariae in oppido
Futack: Nihilominus à Rdo. p. provinciali,
quocum locutus sum, dictus Pater Superior accipiet
mandatum ut eorum Domuum Benedictionem
intermittat in posterum; quod si pater
superior rescripserit, quale fundamentum
habeat; totum hoc mittetur ad Excellentiam Vam
et submittetur Eiusdem arbitrio, Gratiam
Excellentiae via petimus, non volumus litem cum
Eadem. Commendo me perquam demisse Con-
stanti Gratia, qui sum et emoriar.
Excellentiae via, Dni mei Gratiosi.
Vienna se. Februarii
1735.

Humillimus Servus
Vitus Georgius
Tonnenan
Soc. Jesu

1773 előtti életjelek – jezsuita missziók

1761-1763 között Batthyány érsek három jezsuita szerzetest hívott meg hitoktató missziók tartása céljából (Miháltz István, Wütt Péter, Lipovchich Péter) – Katona István az eredményről: „ma is ebben az egyházmegyében van a legképzettebb nép”

Az alkalomszerű jezsuita pasztorációs tevékenység valószínűleg jellemző maradt, a szükséges fakultásokat 1770-ben újra megerősítették

Batthyány érsek viszont a Kalocsán alapított gimnáziumát a piaristákra bízta...

in Archi-Diacesi Colocensi rite procuranda hactenus benignissime est elargita, eadem illis porro eousque, dum munere meo decedam, innovare, ac confirmare gratiosissime dignetur. Beneficii huius memoriam, dum apud me, meosque perpetuam polliceor, precari Deum Optimum Maximum non intermittam, ut Excellentiam Vestram bono Ecclesiae, ac nostro quam diutissime saluum et incolu- mem praestet

Viennae 27. Nouemb. 1770

Excellentiae Vestrae

humillimus et deuotissimus
Secuus ac capellanus
P. Nicolaus Muszka Soc. I.
Provinciae Hungarico-Austriacae
Provincialis

1773 után – kormányiszervek aktivitása

A társaság feloszlásával felmerülő gyakorlati teendők egyeztetése

A leggyakrabban: a szerzetesek további alkalmazásának lehetősége, nyugdíj-ügyek (általánosságban és időnként konkrét személyek esetében)

A nyugdíjakat főként központi forrásból, a tanulmányi alapból fizették, de időnként más egyházi javadalmat is élveztek exjezsuiták

1773 után – egyeztetések nyugdíjakról

A. 19. 7. 96. 776

Litera ad Consilium, quā notificatur, Emericum Vajkovic aboliſſe Societatis Presbyterum 300. fluum pensione gaudentem a 5. Novembrii 1770. perpetuo beneficio proviſum eſſe.

~~Vicarius~~

A. 18. 29. 76. 776

Rescriptum ad Ex. Consilium, quō significatur nullum eſſe in Archi-Diacesi Aboliſſe Societatis individuum pensione Regiā proviſum.

rely

Patachich Ádám érsek egyeztetett a kormányzervekkel jezsuita udvari papjai nyugdíja érdekében 1776-ban, fontos munkatársaiként említve őket (Vajkovic Imre, Takács Márton, Cervus János, Mertz Ferenc Xavér)

1770-es évek végén – országos nyugdíj táblázatok

Bader Carolo	144.
Ribics Paulo Juniori	144.
Balma Joami Seniori	300.
Moros Ignatio	300.
Springer Sebastianus	300.
Klaus Ignatio	72.
Eder Joami	300.
Tottgeiszler Joami	300.
Solman Andreas	200.
Abt Francisco	300.
Breiszler Nicolao	144.
Demyovszki Joami	300.
Koem Benedicto	144.
Balles Philippo	102.

TABELLA

Abolitæ Societatis Individuorum in Regno Hungariae Commorantium, & ex respectivis Regiæ Universitatis, aut Publici Studiorum Fundi Cassis, Pensiones suas participantium, aliquam accommodationem habentium, & tamen ex Fundo Literario Pensiones levantium, ex Informationibus D. D. Diœcesanorum eruta.

C.

Változatos, gyakran dátum nélküli jegyzékek
Kéziratok és nyomtatott formában
Összesítve és egyházmegyénkénti bontásban
Nyilván töredékes, hiányos, jó volna a többi
gyűjteménnyel összehasonlítani, egyben látni

NOMEN & COGNOMEN.	Quot Annorum, cur- susve Valetudinis, aut quæ affectione laborat.	Quæ Munia in abolita Societate gessit?	In quo Lo- co actu manet?
-------------------------	--	---	---------------------------------

In Diœcesi

Daniel Dörner
Presbyter.

40. Annorum bo-
næ ad speciem Va-
letudinis, nonnun-
quam tamen vehe-
menti palpitatione
& oppressione cor-
dis laborat.

Semper Classes Humaniores do-
cuit.

Solnæ in
domo con-
ducta.

In Diœcesi

Mathæus Rauci
Laicus.

46. An. Valetudi-
nis debilis laborat
fistula in cruce.

Gessit Munus Apothecarii an-
nis 11.

Quinque
Eccl. apud
Apotheca-
rium.

In Diœcesi

Josephus Andrássy
Presbyter.

52. Annorum Va-
letudinis mediocri
affectione oculorum
laborat.

Annis 5. docuit Litteras Huma-
niores. Annis 5. Classes Altiores,
Concionat. fuit Hungar. annis 2.
Spiritualis Cleric. Cassoviæ anno 1.
Ministram egit Collegii annis 9.
Præfectum Scholarum anno 1.
Decisorem casuum conscientie an-
nis 9.

Ginsii in
propria
domo em-
pitiæ.

Quæ eius Penes Pensionem ad, & quale Offi-
cium refors adnexum gerit? anve
præter Pensionem etiam ex assumpto
aliquo alio officio commodum aliquid,
& quale, an vero nullum habeat?

An ad beundum ali-
quod in publica uti-
litate, & quale Mu-
nium aptus
est?

Quas Linguas
callet?

Nittrienfi.

192.

Penes Pensionem nullum qui-
dem peculiare adnexum officium,
Capellano interim Solnensi ad Pa-
rochiâ promoto. Vices ejusdem
obibat hætenus, & quando per af-
fectam Valetud. licuit, Parocho lo-
ci in cura animarum fuit, & est ad-
jutorio, atque ex hoc percipit præ-
ter Pensam commodum fl. 2. xr. 30.
ultra quos Capel. subsist. n. exurgit.

Ad Adjutorio,
& Curam
Sacerdotis
animarum
gerendæ
curæ ido-
neus esse
esset.

Slavonicam
&
mediocriter Germa-
nicam.

V. Ecclesienfi.

144.

Juvat Apothecarium, quò ti-
tulò habet Viçtum, & Hospitium.

Ad nihil aptus.

Latinam & Ger-
manicam.

Sabarienfi.

300.

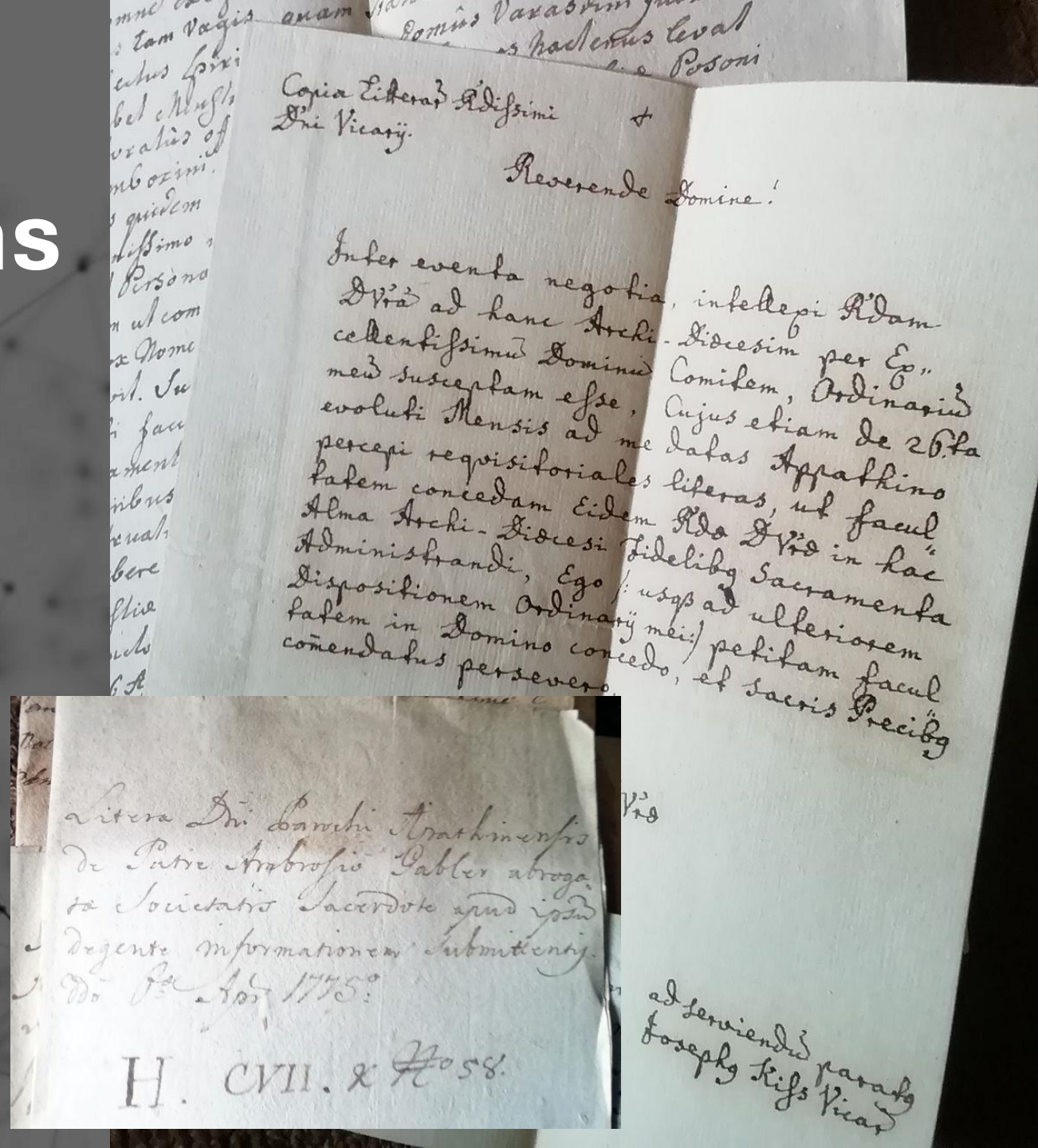
Penes Pensionem nullum Offi-
cium gerit, atramen præter hanc
habet titulò Hæreditatis in Socie-
tate Jesu relicte fl. 100.

Ad Confessiones
excipiendas, & in-
firmos providendos
aptus est.

Hungaricam per-
fectè, Germanicam
supra mediocrita-
tem, Slavonicam
mediocriter.

1773 után – fakultás jezsuitáknak

Az apatini plébánián egyházmegyei szolgálatot teljesítő Gábler Ambrus exjezsuita fakultásának megadása, és a plébános levele 1775-ben (Katona István nem olvasta...)

Gyűjteményes anyag – nagyváradi jezsuita dokumentumok

Sumarium Fundorum, et Vincularum, in oppido Varad-Clapi, Terrenorum Episcopali per Patres aboliti ordinis Societatis. Jesu possessorum.

Index

Litterarum Binas, Fundationes, Legata, Donationes, ac Collationes pro Ecclesia Divi Agidii, Scholis item, ac Sacris Missionibus per Patres aboliti Ordinis Societatis IESV Magnovaradinenses administratis factas, exhibentium in Archivo Residentia Magnovaradinensis repertarum.

^{1^{mo}} Donatio Principis Christophori Bathori Super Possessione Tost-telk Cottui Bihariensi adiacente, quae antea Capituli Magnovaradiensis praestiterat. Ecclesia S. Accorum

1699.
Fundatio C. p. pro 2 Magistris
Varadinj.

Kissé furcsa, de mégis érthető, hogy a levéltárba kerültek

A hivatali iratoktól idegenek, de a váradi eredetű, exjezsuita munkatársaknak fontosak voltak...

Gyűjteményes anyag –
érdekességek nevek és
dátumok nélkül...

4.
Novem Classes hominum sunt, a quibus Jesuita odio n...
In prima sunt manifesti hostes verae Fidei. Hi odio habent
zelosi defensores Cælestis Dei sunt. – In secunda Classe sunt
qui ut facilius incantos decipiant, externe se Catholicos fingunt
ipsorum Grandes ab Jesuitis detegantur. – In tertia sunt ii simp
qui de omnibus, etiam quæ non intelligunt, judicium ferunt, et
Jesuita absq; defectu sit, et si unus delinquat, delictum toti Societati
In quarta sunt ii, qui per Jesuitas promoti sunt, postea vero super

Authentica copia declarationis facta ab A. R. S.
Laurentio Ricci, Proposito Generali den Societis Jesu
aliquot ante obitum diebus; ex Italico in Latinum trans-
lata, et in lingua Ital. Emin. Card. Corsini transmissa

Ricci volt generális deklarációja
Rómából, 1779-ből

Novem Classes hominum sunt...
azaz kilenc embertípus, akik
gyűlölik a jezsuitákat...

Gyűjteményes anyag – érdekességek nevek és dátumok nélkül...

Epitaphium abolita Societatis Jesu.

*Hic jacet Vaticani Jovis fulmine prostrata
Societas!*

Mirare Viator.

*Ingentem Tumulum, sine Cadavere, sine
Tumulo,*

Az anonim életképek sorát a jezsuiták „sírverse” zárja, igazi „keserves énekként”

„Itt nyugszik a vatikáni Jupiter villámcsapásától sújtott Társulat! „

Őszinte, merész, szókimondó, figyelemre méltó – vajon megvan még valahol, vagy kalocsai költemény?

Epitaphium aboliata Societatis Jesu.

Hic jacet Vaticani Jouis fulmine prostrata
Societas.

Mirare Viator.

Ingentem Tumulum, sine Cadavere, sine
Tumulo,

Dixit, contritus, Jacet Colossus Ecclesiasticus
Non Lapillo, sed Lapide Offensionis, ipsa
dirimente Ecclesia.

Infelix Societas!

Ira, multorum Invidiam, plurimorum sibi
adjuvit Admirationem, et Gloriam.

Heu!

Judicata, damnata es, sine Forma Judicii,
sine strepitu forensi, sine Causarum
inter se collidentium Tumultu.

Appensa es in Statera, inventa minus habens
imo minimum habens.

Urgebat tuam Suppressionem Gallia.

Urgebat Hispania

Urgebat Luitania

gravissima Noxia!

Tot Regna, tot Potentia,

in tuam Societas sociantur Ruinam.

Te volunt exterminatam, cujus olim Terminos
adeo dilatabat.

Ira repentina haec rerum Conversio?
Aularum Favor disparuit. Ex omni parte
horrendum insonat.

Crucifige, Crucifige.

Ira igitur Crimine condidici Societas?

Ira tua Delicta?

Attenti Silentium,

Bene.

Meum non est inquirere,

Nihil improbo,

Nihil approbo,

Nihil laudo.

Nihil vitupero.

Sententiam
Iram tulit Mater Ecclesia,
oportet venerari.

Non est Filiorum illius Judicia cavillare.

Nulla hui valet Appellatio,

Nulla Exceptio,

Nulla Protestatio.

Condolere autem licebit,

licebit mihi condolere

Societati suppressae.

De mortuis Mortua es,
De mortuis nihil, nisi bene.

Ab intestato mortua,
pinguissimam relinquis Hereditatem.

Multis concupitam
Laboriose collectam,
Jam manus non mortuas
inter vivos dispergendam.

O quam per omnia, res Jesu simillima,
Imo quam dissimilis.

Jesu pauperis, dives Societas.
gra disparitas?

Patitur Jesus sub Pontio Pilato,
Tu sub Clemente III.

gra paritas?

Petrus negando Jesum, invenit gratiam
propter Penitentiam.

Proficendo Tu Jesum, Gratia excidisti
propter de generationem.

gra disparitas?

Jesus se accusantibus, nihil respondit.

Tu quoque tuis nihil respondes Accusatoribus.

gra paritas?

Ex sociis Pent crucifixi
Unus assumitur, alter relinquitur

Tu relinqueris Univerfa.

gra disparitas?

Jesus Sepulchrum erat Gloriosum
Gloriosum est Sepulchrum tuum.

que paritas?
Tertia die resurrexit Jesus a mortuis
Tu in Aeternum non resurges,

que disparitas?
Jesus positus erat in signum cui Contradicetur.

Etiam tibi contradicetur,
Laudaris ab his, culpans ab illis,

que paritas?

Plaudite, triumphate Romana Ecclesia
Adversarii.

obmutescere jussa est,

Lingua, vel Tuba Veritatis

Nulla jam Controversiarum timete Prælia,
Adversarii enim Vestri eliminati sunt,
Nec quidem titulus eorum superest,
Fuerunt Transierunt.

Tu quoque plaude dissociata Societas.
absolvisti Periodum fatalem, Fluctus
persecutionum defebuerunt jam
In Portu te tranquilla exspectat Felicitas.

Jesus Sepulchrum erat Gloriosum
Gloriosum est Sepulchrum tuum.

que paritas?
Tertia die resurrexit Jesus a mortuis
Tu in Aeternum non resurges,

que disparitas?
Jesus positus erat in signum cui Contradicetur.

Etiam tibi contradicetur,
Laudaris ab his, culpans ab illis,

que paritas?

Plaudite, triumphate Romana Ecclesia
Adversarii.

obmutescere jussa est,

Lingua, vel Tuba Veritatis

Nulla jam Controversiarum timete Prælia,
Adversarii enim Vestri eliminati sunt,
Nec quidem titulus eorum superest,
Fuerunt Transierunt.

Tu quoque plaude dissociata Societas.
absolvisti Periodum fatalem, Fluctus
persecutionum defebuerunt jam
In Portu te tranquilla exspectat Felicitas.

Faint handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side.

Jezsuiták 1773 után a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében

<p>Josephus Filio. cum prouide Dominus vero Paro dus Szon,, teris Stepha nus vileffo sepelivit</p>	<p>A. R. D. Jose phus Bernollati provisus omni bus Morientiu Sacramentis per Eundem ad edificatio nem solius po puli</p>	<p>Parochus ^{loci} m. II Annum loci Vice Archidiaconus. Ex Jesuita Annorum 53.</p>	<p>In eod fidelium Coemeterio post Sancta Crucem prout ipse Agonizans peliit</p>	<p>26. Ejsz</p>
--	--	---	--	-----------------

Bernolák József plébános halotti bejegyzése a bécsszentiváni anyakönyvben, 1789-ben

Jezsuiták 1773 után a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében

18 jezsuita múltú személy jelent meg a Főegyházmegyében – sok vagy kevés? Kb. 60 plébánia, 70 egyházmegyés pap volt ekkoriban... Mindenképpen számottevő. Áttekintést lásd külön táblázatban

14-en vettek részt központi szolgálatban, 13-an kaptak kanonoki kinevezést (4 tb. kanonok)

9-en dolgoztak az egyházkormányzatban, négy személynek volt közülük ordinárius jogköre is bizonyos időszakokban, általában helynökként

7-en tevékenykedtek a szemináriumban tanárként és előljáróként

9-en végeztek lelkipásztori munkát plébániákon

10 személynek maradt fenn hagyatéki jellegű iratanyaga a levéltárban, általában kis, néhány cm mennyiségben, az Érseki Levéltár perszonális (személyekre vonatkozó) iratai között (KFL.I.1.c), és a Főkáptalani Levéltár hagyatéki iratai között (KFL.II.1.c.)

Tudományos művek, kéziratos kötetek a Főszékesegyházi Könyvtárban

Jezsuiták 1773 után a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében

A 18 jezsuita idekerülésében fontos szerepe volt Nagyváradnak, és Patachich Ádám váradi püspöknek (1776-tól kalocsai érseknek)

11 személyt kifejezetten Patachich Ádám invitált, hozott magával Váradról, másik három személyt pedig Kollonich László volt erdélyi és váradi püspök, majd Kalocsán Patachich Ádám utóda hívott meg, döntő volt tehát a főpapok szerepe a folyamatban

Kalocsán mindez egyfajta „elitváltást” jelentett a vezetésben. A kanonoki testületben, az egyházkormányzati-hivatali szervezetben és a szemináriumban is többségbe kerültek a volt jezsuiták

A vezető szerepet a jezsuita múltú segédpüspökök, helynökök sora is biztosította, Klobusiczky Péter érsek személyében pedig egészen 1843-ig jezsuita múltú személy kormányzott Kalocsán – parázs a hamu alatt? Nem sokkal később, 1860-ban megjelent Kalocsán az újjáéledt rendtartomány, és megkezdődött a város és a rend „fényes korszaka”

Lakatos Andor (levéltárvezető, KFL):

18. századi jezsuita források a Kaloccai Főegyházmegyei Levéltárban

(Előadás a jezsuita rend feloszlásának 250. évfordulója alkalmából rendezett forrásfeltáró műhelykonferencián, Budapest, Párbeszéd Háza, 2023. április 21.)

Jezsuiták és a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye a 18. században – az alaphelyzetről

Az egyházmegyet vezető érsek életrajzában általában szerepeltek a jezsuita iskolák-képzőhelyek, gyakran meghatározó volt életükben pl. a római Collegium Germanicum szerepe- emléke. A kapcsolat lehetősége tehát adott volt, mégis inkább távoli volt ez a kapcsolat és inkább csak lehetőség maradt. Jezsuita intézmények híján ui. az egyházmegye 1773 előtt lényegében jezsuita jelenlét nélkül maradt. A rend tevékenysége az egyházmegye határain kívül esett, és nincs nyoma itteni intézmény-alapítási kísérletnek.

Ez a helyzet változott meg gyökeresen a rend feloszlásával, 1773 után ugyanis jelentős számban jelentek meg a főegyházmegyében a volt jezsuiták. Kalocsa esetében tehát az intézményes jezsuita rendi működés vége valaminek a kezdetévé vált, itt éppen ennek köszönhetően „terjedtek el” a (volt) jezsuiták.

Ezt a sajátos helyzetet tükrözik a témával kapcsolatos forrás-adottságok, főként az Érseki Hivatal egyházkormányzati iratanyagában megőrzött, jezsuitákra vonatkozó iratsorozat (KFL.I.1.a. Ordines religiosi/Jezsuiták). Ennek az iratanyagnak az 1773 előtti része mindössze néhány (8) ügyirat, és az egész sorozat egyetlen iratcsomó (0,05 ifm)

Az anyag logikailag három részre osztható:

- 1773 előtt kapcsolatfelvételek, komolyabb intézmény-alapítási kísérletek és eredmények nélkül, a jezsuita tevékenység „életjeleivel”

- 1773-1788 közötti a maroknyi iratanyag zöme, ez a központi kormányzati szervek (főként a Helytartótanács) aktivitásának ideje, amikor a rend feloszlása kapcsán felmerülő teendőkhöz kapcsolódóan, főként nyugdíj-ügyekben leveleznek

- Mintegy „idegen”, gyűjteményes anyagként, kis mennyiségben előfordulnak egyházmegyei kívüli, nagyváradi eredetű jezsuita dokumentumok, melyeket a Patachich Ádám érsekkel érkező exjezsuiták hozhattak magukkal

Az 1773 előtti életjelekhez sorolhatók:

1740-ben Patachich Gábor érsek igyekezett a lelkipásztorokban szegény területre munkatársakat hozni, ezért kérelemmel fordult a jezsuita provinciálshoz (válasz nincs a levél mellett), és hasonló ügyben, ugyanebben az évben levelezett az érsek Kattus Mihály marosvásárhelyi jezsuitával is. Patachich Gábor volt az első helyben lakó kaloccai érsek a török idők után, nehéz körülmények között látott munkához, rá hárult az egyházmegye újjászervezése (alig tíz egyházmegyes pappal, éledő plébániákkal), érthető módon nem tudott „csábító ajánlatot” adni jezsuita intézmények alapítására, egyébként volt germanistaként nagyra értékelte a rend tevékenységét.

Bár Patachich Gábor érsek kérése-kezdemenyyezése nem járt sikerrel, a jezsuita életjelekre példa a pétervárad misszió tevékenysége. Pétervárad ugyan az egyházmegye határain kívül, a Duna másik partján feküdt, de bizonyos tevékenységek a közel eső másik partot is

érintették, pl. egy kikötő és kereskedőház megáldása Futakon, 1735-ben, amikor a jezsuiták az itteni tevékenységhez fakultást, engedélyt kértek.

A szerény kezdetek után, a következő néhány akta gróf Batthyány József érsek időszakához köthető, az 1760-as évekből. Batthyány három jezsuita pátert hívott meg, és alkalmazott egyházmegyéjében hitoktató missziók céljára 1761-1763 között, több alkalommal, a főegyházmegye számos plébániáján: Miháltz István magyar, Wütt Péter német, Lipovchich Péter délszláv/illír nyelven tanított, szolgált. A küldetést az érsek személyesen figyelemmel követte és nagyra értékelte, akta ugyan nem maradt róla, de emlékét Katona István az egyházmegye történetéről szóló művében megőrizte. Katona érdekes megjegyzése, hogy *„Ennek a serénységnek az lett az eredménye, hogy ma is ebben az egyházmegyében van a legképzettebb nép.”* – írta a 19. sz. elején. Bár Katona személye – jezsuita lévén – talán elfogultsággal is vádolható ebben az esetben, de tény, hogy az említett misszió módszerei emlékeztetések voltak, és hosszú távon gyümölcsöztek, a jezsuita páterek ugyanis igyekeztek helyi vezetőket nevelni a létrehozott csoportok számára, vagyis a „tanulás” nem fejeződött be az ő távozásukkal.

1770-ből P. Muszka Miklós provinciális levele is olvasható, melyben a lelkipásztori fakultások megújítását-megerősítését kérte az egyházmegye területén közreműködő jezsuiták számára. Bár további akták-részletek nincsenek, de úgy tűnik, a jezsuita pasztoráció nem egyszeri alkalom volt, és egészen a rend oszlatásáig jellemző maradt az alkalmoszerű jezsuita lelkipásztori tevékenység.

1767-ben egyébként Batthyány érsek Laurentius Ricci jezsuita generálissal is levelezett, de ekkor valószínűleg az Eszterházy családnak közvetített, és megkapta a kért engedélyt Palma Ferenc jezsuita családi tanítóként, nevelőként történő alkalmazásához.

Az 1773 utáni időszakból (döntően az 1770-es évekből) már jóval több akta maradt ránk, mely főként a kormányzatszervek aktivitásának köszönhető. Nagyrészt a Helytartótanács megkeresései a jezsuiták feloszlásával kialakult helyzetről, feladatokról. A szerzetesek további alkalmazásának lehetőségéről, az idősek nyugdíjazásának kérdéseiről.

A nyugdíj-ügyek jól láthatóan hangsúlyosak voltak: kinek, milyen forrásból fizethető-biztosítható ellátás (általánosságban, és néha konkrét esetekben is). 1776-tól, Patachich Ádám érsek kormányzatának idejétől szaporodnak a konkrét ügyek. 1776-ban jelentette Patachich érsek, hogy az egyházmegye területén nincsen királyi nyugdíjat élvező jezsuita. Ugyanakkor azt is jelezte, hogy Vajkovics Imre 300 forint értékű ellátást élvez, melynek forrása 1776 novemberétől egy helyi egyházi javadalom volt, és másik három jezsuitáról is gondoskodott az érsek Takács Márton, Cervus János és Mertz Ferenc Xavér személyében (őket még Váradról hozta magával munkatársként). Később, 1778-ban az érsek a tanulmányi alapból kért nyugdíj-ellátmányt pl. Bernolák József és Horváth Sándor jezsuiták részére.

Az 1770-es évek végén, ill. 1780 táján már nyomtatott jegyzékek születtek a jezsuita nyugdíjasokról, egyházmegyénkénti bontásban (dátum-jelzések hiányában a kiadásuk pontos ideje bizonytalan, országos összehasonlításokra-kiegészítésekre volna szükség a forrástípussal kapcsolatban, egyben jó kiindulópont lehetne a személyes sorsok számbavételéhez-vizsgálatához).

1781-ben pedig egy kb. 250 nevet tartalmazó kéziratos jegyzéket küldött a helytartótanács a tanulmányi alapból fizetett jezsuita nyugdíjasokról, ez alkalommal mindenféle bontás-csoportosítás nélkül. (A hasonló, kéziratos névjegyzékeket is érdemes volna összegezni.)

A nyugdíjakon túl, néhány alkalommal más konkrét ügyekre is van példa, így pl. az apatini plébánián szolgálatot vállaló Gábler Ambrus jezsuita fakultásának megadása 1775-ben, a helyi plébános véleményével és a helynöki engedéllyel. Egy érdekesség a forrással kapcsolatban, hogy Katona István az egyházmegye történetének írása során valószínűleg nem használta, mivel későbbi időpontra tette Gábler egyházmegyei szolgálatának kezdetét.

Figyelemre méltó a jezsuitákra vonatkozó iratsorozat harmadik része, mely tulajdonképpen gyűjteményesnek nevezhető, és melynek eredete nagyvárad (terjedelme csekély, kb. 0,01 ifm). Nagyrészt a jezsuiták Várad-Olaszi házával kapcsolatos dokumentumokat tartalmaz, főként különféle leltárakat birtokokról, szőlőkről és ingóságokról, külön jegyzéke van pl. a levéltárnak. Dátumok általában nincsenek a jegyzékeken, de előfordul pl. 1766-os köztük, vagyis nem feltétlenül az oszlatás alkalmával készültek, viszont minden bizonnyal a felosztatás után hozták magukkal várad jezsuiták, akiket az akkori várad püspök, később kalocsai érsek Patachich Ádám alkalmazott, így kerülhettek Kalocsára. Hasonló kéziratosokat (kötetes formában) a Főszékesegyházi Könyvtár kézirattárában is elhelyeztek, talán az akta-formátum miatt kerültek ezek inkább a levéltárba, holott az itteni hivatali iratokhoz valójában semmi közük nem volt (viszont a volt jezsuiták az itteni hivatalok fontos személyiségei, vezetői lettek).

Valószínű ugyanezen személyektől származik két kéziratos másolat, az egyik Laurentius Ricci volt jezsuita generális Declaratio-ja Rómából, 1779-ből, a másik a Novem Classes hominum... kezdetű, mely kilenc embertípusról szól, akik gyűlölik a jezsuitákat.

A névtelenül, minden keltezés, irattári jel stb. nélkül letett-megőrzött „életképek” sorát a felosztatott jezsuiták „sírverse” zárja (Epitaphium abolitae Societatis Jesu), mintegy keserves énekként, Hic jacet Vaticani Jovis fulmine prostrata Societas! (Itt nyugszik a vatikáni Jupiter villámcsapásától sújtott Társulat!)– felkiáltással kezdve. Őszinte, merész, szókimondó költemény, kérdés, megvan-e másutt is ez a szöveg, vajon mennyiben egyedi, esetleg a várad jezsuiták „kalocsai körében” született?

Jezsuiták 1773 után a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében

Katona István: A kalocsai érseki egyház története c. munkájának jezsuita említéseit figyelembe véve megállapítható, hogy a Társulat felosztatása után 18 jezsuita múltú személy jelent meg a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében. Nagyságrendileg itt az 1770-es évek elején kb. 60 plébánia volt és kb. 70 egyházmegyei pap szolgált, ez a szám tehát önmagában is figyelemre méltónak nevezhető. A folyamat jelentőségét tovább fokozza, ha a szolgálati helyeket-minőséget is figyelembe vesszük.

A 18 személyből 14-en vettek részt a központi szolgálatban, 13-an kaptak kanonoki kinevezést (9 rendes, 4 tiszteletbeli), 9-en dolgoztak az egyházkormányzatban (4 személynek volt ordinárius/vezető jogköre is bizonyos időszakokban, általában helynökökként), 7-en tevékenykedtek a szemináriumban, és 9-en végeztek lelkipásztori munkát plébániákon.

Tíz személynek maradt fenn hagyatéki jellegű iratanyaga levéltárunkban, általában kis, néhány cm mennyiségben. Ezek az iratok egyrészt az Érseki Levéltár perszonális (személyekre

vonatkozó) iratai között (KFL.I.1.c.), másrészt a Főkáptalani Levéltár hagyatéki iratai között (KFL.II.1.c.) található.

Az említett személyek művei, kötetes kéziratai, könyvei a Főszékesegyházi Könyvtárba kerültek, a levéltári hagyatékok inkább hivatali jellegűek, a hivatali szolgálat kapcsán felmerült ügyeket, a hagyatéki eljárások iratait tartalmazzák.

A 18 személyről külön összegző táblázat készült, életrajzi-szolgálati adatokkal és a kapcsolódó források feltüntetésével, itt most emlékeztetőként csak a névsort említjük:

Bernolák József
Cervus Ádám János
Dobai/Dobay László
Fribert Sámuel
Gabler Ambrus
Gaslevich Ferenc Xavér
Horváth Sándor
Katona István
Klobusiczky Péter
Mercz/Mertz Ferenc Xavér
Palma János Ádám
Palma Károly Ferenc
Rausch Ferenc
Schauer Ferenc
Szerdahelyi József
Szlatkovich Máté
Takáts Márton
Vajkovics Imre

Kalocsára kerülésükben fontos szerepe volt Nagyváradnak, ahol egyrészt Patachich Ádám püspök, későbbi kalocsai érsek, gyűjtötte egybe őket, 11 személynél említhető az érsek invitálása, másik 3 személynél pedig Kollonich László erdélyi, váradi püspök, Patachich utáni kalocsai érsek hívása említhető. Nagyrészt tehát a kalocsai érsekek kapcsolatrendszer, meghívása volt a döntő a jezsuiták idekerülésében.

A vezető szerepet erősítették az ordinárius jogkörrel rendelkező vezető (helynök, segédpüspök) személyek. Palma Károly Ferenc, Vajkovics Imre és Takáts Márton személyében ez a hatás egészen 1818-ig jellemző maradt, utána 1821-1843 között Klobusiczky Péter exjezsuita volt a kalocsai érsek, a jezsuita nyomok tehát szinte a 19. sz. közepéig elérnek.

Nem sokkal később, 1860-ban új fejezet kezdődött a rend és a város kapcsolatában, megtelepedtek Kalocsán a jezsuiták, és országos hírű intézményt, gimnáziumot vezettek. A jezsuiták új kollégiumának közelében, annak szomszédságában volt a város középkori eredetű plébánia-temploma, melynek kriptájába temették el a fentebb említett exjezsuiták jó részét. Ki gondolta volna, amikor őket temették, hogy sírjaik közelében hamarosan új jezsuita élet fakad?